

Myter om barndommen

Tonje Westgaard Kennair
Nordfjord psykiatrisenter

En ny og spennende arv–miljødebatt tar utgangspunkt i funn fra atferdsgenetikk og evolusjonspsykologi. Foreldre kan ha mindre innvirkning på sine barns voksne personlighet enn tidligere antatt.

Noen antakelser deles av det akademiske miljø, det kliniske miljø og allmennheten for øvrig. En av disse er antagelsen om at vår voksne personlighet i stor grad er formet av våre barndoms- og ungdomserfaringer med våre foreldre. Denne fo-restillingen gjenspeiles i utallige filmer, bøker og ukeblader fra Bergman til Kvin-ner og Klær. Judith Rich Harris skriver bøker som utfordrer denne intuitivt riktige forestillingen, og provoserer dermed de fleste av oss (inkludert meg selv).

I den akademiske verden finner man bunker på bunker med forskningsresultater som indikerer at foreldres oppdragelsesformer og væremåte overfor barna former den voksne personligheten som barna etterhvert får. Eksempler er studiene til Baumrind og Ainsworth. I den kliniske verden jobber mange ut fra en modell der foreldrenes væremåte overfor barna former deres personlighet og bidrar til utvikling av psykiske lidelser.

Harris, som har brukt store deler av sin karriere på å skrive bøker i utviklingspsykologi, fant etter grundige studier fra hjemmekontoret at det hun hadde skrevet måtte være feil. Fra å være en talskvinne for de innarbeidede antakelsene jeg har pekt på, utfordret hun dem i en prisbelønt artikkel (Harris, 1995). Dette videreutvikler hun i sin kontroversielle bok *The Nurture Assumption* (Harris, 1998). Hun konkluderer med at foreldre har liten (om noen) innvirkning på sine barns voksne personlighet, sett bort i fra deres genetiske innflytelse. Oppdragelsesstil er ikke relevant, fordi barn sosialisere barn, og ungdom sosialisere ungdom. De jevnaldrende, referansegruppen, er viktigere for dannelsen av voksen personlighet enn foreldrenes oppdragerstil. Harris sin teori for gruppesosialisering predikerer at uansett hvor dårlig barns hjemmemiljø er, vil de trolig vokse opp og bli normale voksne – så lenge de ikke arver patologi fra foreldrene (genetisk), så lenge de ikke skades av omsorgssvikt eller mishandling, og så lenge de har et normalt forhold til sine jevnaldrende.

Dette er sterke og kontraintuitive påstander. Våre foreldre er en stor del av våre liv, både som voksne og som barn. Venner fra barndom og ungdomstid kan bli fjerne for oss, mens kontakten med våre foreldre vedvarer gjennom mesteparten av livet. Det som gir oss følelsesmessig glede eller lidelse er imidlertid ikke nødvendigvis det som former vår personlighet eller vår psykopatologi. Det at en pasient får sterke følelser når hun eller han tenker på sine foreldre er ikke bevis for at de er årsaken til pasientens psykiske lidelse.

Harris antar – med utgangspunkt i evolusjonspsykologi – at menneskesinnet har utviklet ulike områder/moduler for sosial atferd: noen for personlige forhold og andre for grupper. De delene av sinnet som forholder seg til personlige forhold er bevisst, de delene som tilpasser atferden til gruppen er ikke bevisst, men ikke mindre viktig. Vi er ikke bevisst det når vi som barn og unge gjør som våre referansegrupper. Vi snakker som dem og får samme holdninger som dem. Dette kan bevisstgjøres, men det foregår ikke på et bevisst nivå.

Harris argumenterer overbevisende med basis i forskning og teorier fra evolusjonspsykologi, atferdsgenetikk, kognitiv vitenskap, personlighetspsykologi, sosialpsykologi og utviklingspsykologi. Hennes hovedargument mot den store mengden tidligere forskning som hevder å dokumentere effekten av oppdragelse er at disse ikke kontrollerer for arvbarhet. De viser at foreldre som snakker

mye med sine barn får verbale barn, foreldre som er oppfarende mot sine barn får oppfarende barn osv. og attribuerer dette automatisk til oppdragerstil, uten å ha sjekket om det er snakk om genetisk overføring. Det gjør man innen atferdsgenetikken. Man forsøker å skille mellom genes effekt på varians, erfaringer i hjemmet sin effekt på varians, og erfaringer utenfor hjemmet sin effekt på varians i voksen personlighet. Slik får man testet utviklingsteoriene, og slik har flere kommet til de konklusjonene Harris påpeker.

Mange klinikere (og akademikere) har ikke satt seg så godt inn i atferdsgenetikken, og en kan fort henfalle til irrasjonell frykt for at genetik er determinisme og avfeie det hele før en har tatt det på alvor. Ekstreme utfall av den rådende forklaringsmodellen har på sin side ført til at barns autisme har blitt forklart med mødres følelseskulde, schizofreni med mødres «double-bind»-signaler og anoreksi med mødres prestasjonspress.

Argumentene til Harris er kontroversielle, og flere spør seg hvilke konsekvenser de bør ha for klinisk praksis og for foreldres oppdragerrolle. Harris blir blant annet kritisert for implisitt å hevde at foreldre ikke behøver å bry seg med å ha gode forhold til sine barn. Dette er ett av de argumentene som det er lettest å tilbakevise: Vi bør vel kunne elske våre barn og nyte livet sammen med dem, selv om det skulle vise seg at vi ikke kan forme deres voksne personligheter?

En viktig diskusjon er hva Harris mener er et «godt nok» miljø, hva som går inn under omsorgssvikt og mishandling – og dermed i hvilke tilfeller hun mener foreldres miljømessige påvirkning blir mer relevant for voksen personlighet. Det er uansett normalutvikling hun hovedsakelig forholder seg til, og der har hun satt de rådende teorier i et nytt lys. Generelt vil jeg si at Harris viser hva hun bygger sitt resonnement på. I de tilfellene hvor hun har mindre ryggdekning og spekulerer mer, gjør hun også det klart for leseren. For de som vil lese om eller delta i debatten rundt hennes bok, anbefaler jeg Harris' hjemmeside: <http://home.att.net/~xchar/tna/>.

Harris er bare en av mange representanter for en ny og spennende arv- miljø-debatt som særlig har sitt utgangspunkt i nyere funn fra atferdsgenetik, evolusjonspsykologi, kognitiv vitenskap og nevrovitenskap. Boka til Harris kom i 1998; flere viktige bidrag i debatten har kommet etter henne. For de som ønsker fordypning i konsekvenser for klinisk praksis, vil jeg foreslå Joel Paris: *Myths of Childhood* (2001; se Kennair, 2003, for anmeldelse). Paris er professor i psykiatri ved McGill-universitetet i Canada. Også han utfordrer antakelsen om at det er våre tidligste erfaringer som er viktigst for vår utvikling.

For de som ønsker å se debatten i en idehistorisk sammenheng er Steven Pinkers bok: *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature* (Pinker, 2002) å anbefale. Pinker er professor i psykologi med spesialitet i lingvistikk, nylig flyttet til Harvard. Han ønsker å vise at et naturvitenskapelig syn på menneskets natur ikke behøver å bryte med humanistiske idealer. Pinker er særlig opptatt av å belyse det han ser som den negative arven fra empirismen, dualismen og romantikken i vår kultur, i humanvitenskapen og i naturvitenskapen. Han skriver som et renessansemenneske, med illustrerende detaljer fra filosofi, vitenskap, kultur og kunst i både nyere og eldre historie, og boken er slik sett både lærerik og underholdende (se anmeldelser på <http://www.mit.edu/~pinker/slate.html#reviews>).

Til sist vil jeg nevne en innføringsbok i atferdsgenetik som kan være nyttig å ha lest i denne sammenheng: *Behavioral Genetics* av Plomin et al. (2000). En del tenkemåter og begreper innen denne forskningen kan virke fremmedgjørende dersom man ikke forstår dem. Eksempler på sentrale begreper er «delt miljø» og «ikke-delt miljø». Delt miljø er den miljømessige påvirkning som fører til likhet mellom familiemedlemmer. Ikke-delt miljø er den miljømessige påvirkning som fører til forskjeller mellom familiemedlemmer.

Dette er statistiske begreper, og man har ennå ikke klart å identifisere de miljømessige faktorene som leder til likhet og ulikhet. Det man til nå har funnet er at det ikke er kjente miljøfaktorer i hjemmet som leder til likhet mellom familiemedlemmer med tanke på voksen personlighet. Da begynner man å lete andre steder; og Harris kommer med flere spennende og godt begrunnede hypoteser. Se for øvrig Turkheimer (2002) for kritisk drøfting av de grunnleggende lover innen atferdsgenetikken.

Jeg begynte med å referere Harris' provoserende konklusjoner. Hun har in-spirert meg til å lese videre, og jeg håper at mitt innlegg også kan vekke andres nysgjerrighet for et stort og spennende felt.

Referanser

- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review*, 102, 458–459. <http://www.apa.org/journals/rev/rev1023458.html>
- Harris, J. R. (1998). *The nurture assumption. Why children turn out the way they do*. New York: Touchstone.
- Kennair, L. E. O. (2003). Behold the paradigm shift! *Human Nature Review*, 3, 196–209. <http://human-nature.com/nibbs/03/paris.html>
- Paris, J. (2000). *Myths of childhood*. Philadelphia, PA: Brunner/Mazel.
- Pinker, S. (2002). *The blank slate. The modern denial of human nature*. London: Allen Lane, The Penguin Press.
- Plomin, R., DeFries, J. C., McClearn, G. E., & McGuffin, P. (2000). *Behavioral genetics* (4th ed.). New York: Worth Publishers.
- Turkheimer, E. (2000). Three laws of behavior genetics and what they mean. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 160–164. http://www.people.virginia.edu/~ent3c/papers2/three_laws.pdf